

En bygning i skred

Jon Helt Haarder: *Du danske ghetto: Betonblokkenes litteraturhistorie*, København: Spring, 2025, 504 sider.

Du danske ghetto, der handler om betonforstædernes liv i dansk litteratur, er ironisk nok en ordentlig mursten: godt 500 store, heldigvis meget velskrevne sider, rigt illustreret, tung af tanker, helt overmåde perspektivrig og ambitiøs. På en mærkelig måde er den også mere vellykket i sine dele end som helhed. Med det mener jeg ikke så meget at nogle kapitler er bedre end andre, men mere at nogle af dens gennemgående, meget forskellige argumenter er mere overbevisende end andre – og at samspillet mellem dem godt kan forvirre. Der er virkelig øjenåbnende, perspektivrige tråde undervejs, men der er også noget vakkelvornet ved bogen. Den er som en lagkage, der næsten er ved at skride, eller måske som et højhus af budding.

Den overordnede struktur er ellers ret tydelig. *Du danske ghetto* har to dele. Første del er en lang, teoretisk og metodisk udredning, hvor Haarder dels diskuterer forholdet mellem litteratur og sted, dels prøver at afgrænse sit objekt. Meget plads bruges på at diskutere, hvorvidt “ghetto” overhovedet er præcist eller passende som betegnelse, noget Haarder ender med at svare ja til, også selv om det neutrale betonforstad og det nyere “blokken” synes at falde ham lettere i pennen, i al fald i bogens sidste halvdel. Med forbilledlig klarhed redegør Haarder ellers for, at ordet ghetto ikke bare har en række uheldige associationer, jævnfør for eksempel den politiske retorik om “ghettopakker”, men også for, at den danske betonforstad som sted faktisk ikke ligner de historiske, jødiske ghettoer, eller “the ghetto” dvs. etnisk segregeret slum, som man kender det fra USA. Hvor de er kendetegnet af statens relative fravær – og etnisk homogenitet – så er de danske “ghettoer” gennemtrængt af velfærdsstatens drømme og institutioner, og er i dag kendetegnet af etnisk mangfoldighed.

Men hvad er betonforstæderne så, som sted? En af de fine ting ved *Du danske ghetto* er, at den insisterer på at de er områder med deres egen historie, at de altså både som fysiske og sociale rum og i vores kollektive forestillingsverden har forandret sig siden deres opkomst i midten af det tyvende århundrede. Det er også fint, at Haarder insisterer på at betragte dem som overdeterminerede steder. Inspireret af den deleuzianske geograf Manuel de Landa forstår han betonforstaden som en “ansamling”, dvs. en heterogen samling af træk, der nok er afgrænset og defineret i modsætning til noget andet (resten af byen), men ikke derudover kan defineres entydigt. I *Du danske ghetto* er de træk både et byggemateriale (betonen), en politisk institution (det almene boligbyggeri), en arkitektonisk strømning (den sene funktionalisme og drømmen om “the new city”), og en bestemt befolkningssammensætning, der imidlertid ændrer sig radikalt i årtierne efter 1970. Det er også en serie af kollektive forestillinger, der i varierende grad er konforme med det faktiske sociale liv i de danske betonforstæder.

Det er jo virkelig meget på en gang. I praksis er Haarder især optaget af betonforstaden som billede på den danske velfærdsstats fejlslagne drømme, mislykkede politikker og mulige fremtid. Og så er han optaget af, hvordan betonforstaden både reelt og i vores forestillingsverden udkrystalliserer sociale konflikter og klassemønstre. "Betonforstadens historie er historien om hvordan klassesamfundets ulighed aldrig forsvandt", skriver Haarder indledningsvist (s. 20) – dvs. alligevel ikke blev opløst i dén velfærdsstat, der drømte om at erstatte klassernes kamp med et samfund af velfærdsborgere.

Velfærdens kultur- og litteraturhistorie er efterhånden et omfattende forskningsfelt. Men når man har diskuteret velfærdens geografi og livsformer, så har man næsten altid fokuseret på parcelhusforstaden. *Du danske ghetto* er altså – alene gennem sit analytiske greb – et frugtbart nybrud i arbejdet med at skrive den nyeste danske litteraturhistorie. Hvad skiftet fra den ene til den anden forstadsform så betyder for vores velfærdsfortællinger, ja, det simrer under overfladen, men foldes aldrig helt ud i Haarders bog, heller ikke i den anden, længere del. Som bog er *Du danske ghetto* mest optaget af at beskrive betonforstadernes litteratur i egen ret.

Anden del er en mere klassisk litteraturhistorie. Den er også præget af en række radikale, og en smule forvirrende valg, Haarder har taget, både når det kommer til det analyserede materiale, og når det kommer til de analytiske tilgange. Den overordnede skandering er ellers enkel og overbevisende. På tværs af betonforstadens komplekse træk argumenterer Haarder for tre historiske perioder i vores kollektive forestillinger om livet i betonen – og en mulig fjerde. Der er den hvide betonforstad (før 1970), den grå betonforstad (1970-1990), den brogede betonforstad (1990-2020) og, som en mulig samtidig kategori, den sort-hvide betonforstad (2020-).

Den hvide forstad betegner tiden fra cirka 1940 til 1970, hvor planer for og/eller faktisk nybyggede betonforstæder især var en beholder for drømmene om et nyt, moderne liv i et nyt, moderne samfund. Gennem analyser af noveller af Villy Sørensen, Peter Seeberg og især Anders Bodelsen, men også af arkitektoniske planer og efterkrigstidens funktionalisme, viser Haarder, hvordan de nye, totalplanlagte højhusforstæder dengang blev forbundet med drømmen om et velstående og almindeligt liv, friset fra fortidige livsformers møje og besvær. Endnu var der intet stigmatiserende ved betonforstaden, men den samtidige skønlitteratur undersøgte, det viser Haarder overbevisende, især drømmens skyggesider. Måske antog de nye betonforstæder, at alles behov var de samme, og homogeniserede i den forstand sine borgere. Måske skabte deres vision om et velfærdsliv hinsides historiens tyngde reelt en eksistentiel sæbeboble, en underligt svævende, identitetsløs mangel på rod-fæstning i det konkrete.

Omkring 1970 skete der et meget pludseligt skred: nu blev betonforstaden fremstillet som et problem, og de litterære historier om den beskrev i stigende grad flugtforsøg. I bøger som Henning Mortensens *Yvones verden* (1974), Bent Hallers *Katamaranen* (1976) og i sangtekster fra fx Jomfru Ane Band er betonforstaden sted for et råt, ødelæggende, forvredet liv. Skredet er nok betinget af et vist socialt forfald, men den er især udtryk for et generelt kulturelt skift, mener Haarder. I 1970'ernes modernitetskritik bliver betonforstaden symbol på en menneskefjendsk samtid. Det bliver den især, mener han, blandt progressive venstrefløjsforfattere, der ikke selv

boede i betonen. Mere præcision og nuancer finder han blandt i dag glemte arbejderdigtere, der skriver biografisk – eller, som Haarder kalder det, med en lykkelig teoretisk kreativitet, “autotopografisk”. Det betegner beskrivelser af det sted, man selv lever. Modsætningen til det autotopografiske kalder han så “ekspertnarrativer”.

De to kategorier er ikke bare analytiske, men også normative i *Du danske ghetto*. Ekspertnarrativerne fortegner og forfalsker – sådan, groft set – hvorimod de autotopografiske tekster giver indblik i en særlig verden og dens livsformer. De flugter med en anden sontring i bogen, som også er både analytisk og normativ: sontringen mellem autentisk betonforstadsbeboer – nogle gange kaldet underklasse – og den uforstående og udefrakommende middelklasse. Flugtfortællingerne fra 1970’erne og frem er, kort sagt, ofte også fortællinger om ambivalente klasserejser. Især i de sidste tredive år er rejsen ud af betonen blevet fremstillet som en rejse ud af underklassen, viser Haarder, men den rejses mål er ofte uklart og tvetydigt beskrevet.

I al fald: I kapitlet om “den brogede ghetto”, dvs. tiden fra 1990 og fremefter, hvor betonforstaden og dens fortællinger er præget af fremkomsten af en nydansk underklasse, er Haarder reelt kun interesseret i tekster, der kan læses som autotopografiske beskrivelser. Han er stort set uinteressert i det, han med slet skjult foragt kalder “professionelle og kanoniserede middelklasseforfatteres drevne fiktionsfortællinger” (s. 250), og vælger derfor ikke at skrive om, fx, Simon Fruelunds *Borgerligt tusmørke* (2006) eller Kristian Bang Foss’ *Døden kører Audi* (2012). Faktisk synes han mindre interesseret i skønlitteratur, sådan som det normalt defineres af det litterære felt. Udover en række glimrende analyser af Yahya Hassan og af Morten Papes *Blokken* (2014) er hans fokus i stedet på dansk ghetto-hiphop, erindringsbøger af f.eks. Ahmad Mahmoud og tv-serien *Prinsesserne på Blokken* (2016).

Principielt er det en god ide at udvide feltet af analyseobjekter. Alligevel blev i al fald jeg lidt ærgerlig over Haarders valg, især fordi han gennem hele bogen insisterer på at skrive netop litteraturhistorie. Nu ender *Du danske ghetto* med at placere sig mellem to stole. Anskuets som en bredere kulturhistorie, mere præcist: en historie om vores fælles forestillinger om betonforstæderne, er valget af analysemateriale alligevel for idiosynkratisk – hvorfor ikke også analysere tegnefilmen *Bennys Badekar* og dens pragtfulde fremstillinger af et mennesketomt Høje Gladsaxe? Eller betonforstaden som baggrund i danske film og tv-serier? Hvis man på den anden side vil skrive netop litteraturhistorie, virker det mærkeligt ikke at interessere sig mere for (høj)litterære tekster, bare fordi de er skrevet af “middelklasseforfattere”.

Det lukker for den mulighed, at et fokus på betonforstaden ikke bare kunne åbne for nye eller glemte tekster, men også føre til genlæsninger i de sidste halvtreds års kanon. Jeg mener, Helle Helles *Rødby-Puttgarden* (2005), om noget et eksempel på kanoniseret samtidslitteratur om en forlist klasserejse, foregår jo i et alment boligbyggeri. Og se bare romanens første sætninger: “På en uge døde fire, sådan var det hernede. En af dem var Martin. Han boede i blokken bag os.”

Jeg ville virkelig gerne læse, hvad Haarders blik for “blokken” kunne bidrage med i vores forståelse af Helle Helle. Jo, det er rigtigt: Kongsleddet i Rødby, hvor *Rødby-Puttgarden* udspiller sig, er ikke bygget i beton. Det er Tingbjerg i København på den anden side heller ikke, det afholder ikke Haarder fra at diskutere området i sin bogs indledning.

Samtidig flytter bogens analytiske interesse sig i den sidste tredjedel. Haarder skriver mindre om betonforstaden og mere og mere om sammenhængen mellem køn og klasse i det moderne Danmark. Et helt (og bestemt ikke uinteressant) kapitel er viet til diskussioner af destruktive faderskikkelser i autofiktive værker fra den hhv. danske og nydanske underklasse, og det eneste mærkelige i det kapitel er, hvorfor Haarder dog forbinder de faderfigurer med betonbyggeri. Analysen havde i al fald stået stærkere, hvis han havde inddraget værker som Thomas Korsgaards *Hvis der skulle komme et menneske forbi* (2017) eller Glenn Bechs *Farskibet* (2020).

Til gengæld synes spørgsmålet om velfærdsstaten og dens institutioner, og pointen om, at de gennemtrænger betonforstaden ind i dens inderste væsen, nærmest glemt i kapitlerne om den brogede ghettos litteratur. Der går skridende lagkage i den, kort sagt, også selv om de enkelte komponenter har høj kvalitet.

Den slags kan godt forvirre læseren. Men det eneste, jeg virkelig stødte mig på undervejs gennem *Du danske ghetto*, var alligevel Haarders brug af "middelklasse" som analytisk kategori. Middelklassen spiller en enorm rolle i *Du danske ghettos* argumenter, men oftest som en art stråmand. Socioøkonomisk definerer Haarder aldrig begrebet. I praksis synes det at dække over det, man i andre sammenhænge ville kalde kultureliten. "Middelklassens hatteherrer og litteraturlektorer," skriver Haarder i sin afslutning; han beskriver sig selv, universitetslektor, som "middelklasse". Ordet dækker over, forstår man, en privilegeret livsform, der dominerer via sin smag. Man forstår også, at middelklassen foragtende afviser det faktiske liv i betonforstæderne – og sentimentalt nyder de autotopografiske fortællinger fra betonforstæderne. I flere analyser opererer Haarder med en forestillet "middelklasse-læser" og et "middelklassepublikum", der uden undtagelse foretager let fordummede læsninger af de analyserede værker – som Haarder så kan problematisere.

Der er noget grundlæggende problematisk ved på den måde at projicere forestillede læsninger ind i en stråmand, for derefter at skyde dem ned igen. Min oplevelse er i al fald, at *Du danske ghettos* i bred forstand bourdieuske klasseforståelse snarere blokerer for Haarders nysgerrighed end bidrager med nye perspektiver. Jeg er med på, at den i udpræget grad flugter med den måde, vi taler om klasser i Danmark i dag, særligt på den politiske højrefløj. Det er også rigtigt, at klasseforskelle tit er blevet fremstillet som smagsforskelle i de sidste årtiers danske litteratur, fra Jan Sonnergaard over Helle Helle til Kristian Bang Foss og Glenn Bech. Men det havde godt nok gjort hans bog bedre, hvis Haarder havde forholdt sig til forestillingen om "middelklassen" med samme velgørende klarhed, som han undervejs diskuterer ordet "ghetto" med. Eller viser, hvordan det, der bedst forstås som almene samfundsproblemer, de sidste mange årtier er blevet fremstillet som betonforstadens problemer. Eller analyserer Yahya Hassans to digtsamlinger, for den sags skyld.

Anmeldt af Tue Andersen Nexø